

Zorándy Sára
Zsidó vagy izraeli?
Megnyílt az IKI

Fotó: Mayer András

Szeptember elején megkezdte működését az Izraeli Kulturális Intézet (IKI). Ide költözött a Szochnut, az épület otthont ad néhány zsidó ifjúsági szervezetnek is. Az intézet vezetősége kiállításokat, könyvtárat stb. tervez. Kinek szól, mi a célja ennek a nagyszabású projektnek? Szüksége van-e Izraelnek Magyarországon kulturális intézetre, és ha igen, az izraeli állam miért nem támogatta létrehozását? Végül is ki alapította, és milyen reményekkel?

MALA ZISSER

Az épület a Szochnut, más néven Jewish Agency egyik alapítványának, a Héber Oktatási és Kulturális Közalapítvány (HOK) tulajdonában van. A nevét Mordechai (Moti) Zisser édesanyja, Mala után kapta. Zisser, aki Budapesten létrehozta a Plaza-láncot, eddig az IKI egyik legkomolyabb anyagi támogatója. A tavaly megvásárolt épület költségeinek a felét ő állta. A bejáratnál egy táblán láthatjuk Mala fényképét, és olvashatjuk, hogy Zisser mindent az édesanyjának köszönhet: „Mindenem az övé”, írja.

AZ ÖTLET

A Jewish Agency for Israel (JAFI) Magyarországra jött Eran El-Bar fejéből pattant ki az ötlet. Létre akart hozni egy olyan helyet, ahol az a sok ember, aki részt vesz a JAFI által szervezett különböző programokon, nem csak az általuk látogatott program többi résztvevőjével, hanem másokkal is találkozhat. Lérejöhet valamiféle átjárás közösségek között, formálódhat egy olyan közösség, amely közelebb kerül Izraelhez. Amikor pár éve elkezdte a munkáját a JAFI-nél, sokszor úgy érezte, hogy az itteni közösség passzívan várja, hogy a függetlenség napjára, vagy bármi Izraellel kapcsolatos dologhoz majd a követség és a JAFI kitalál valamit. Elsőre úgy tűnik e passzivitásnak vége: a HOK ku-

Eran El-Bar: Tizenhárom éve látogattam Magyarországra először, zenét tanulni. Zeneszerző akartam lenni. Az utóbbi években ugyan már kevesebbet, de szereztem zenét, tanítottam, és különböző zenei projekteket fejlesztettem. Itt rájöttem, hogy ez nem elég számomra: többet akarok tudni a zsidóságról. Izrael egyik problémája az, hogy az emberek, hacsak nem vallásosak, eléggé tudatlanok. Izraelben semmit sem kell tégyl, mindenhol ott vannak a szimbólumok, minden boltban, mindenhol. És akkor idejövök, és látom, hogy ezeknek a zsidó embereknek harcolniuk kell az identitásukért, mégis zsidó maradtak. Hogy van ez? Egyébként azt hiszem, hogy a legjobb megoldás nem hivatalos, hanem személyes: nekem személyesen kell több felelősséget vállalnom, zsidó nevelést kell adnom a gyerekeimnek, megajándékozni őket a Sabat érzésével, a szentség érzésével, Isten jelenlétének érzésével amennyire csak lehet. Úgy döntöttem, hogy visszatérek a régi hagyományokhoz. Nagyapám sabattartó volt, az édesapja is. Csak a szüleim generációjában történt meg a törés. Nem hibáztatom őket. Nagyon sokan azért távolodtak el a zsidóságtól, mert mindig associated with halál, vagy talán egy olyanfajta establishmenttel, amivel nem tudnak azonosulni. Nem büszké a zsidóságukra, mert nem látják, hogy mire lehetnének büszké. Amikor Izraelbe látogatnak, találkoznak egy virágzó közösséggel, ami általában nagyon pozitív: egy csomó gyerek, boldog emberek. Amikor itt él az ember, ez nagyon más, azért is örülök ennyire, hogy meg tudjuk mutatni Izraelt itteni holokauszt-túlélőknek. Ők nem jártak Amerikában, nem jártak Franciaországban, vagy még addig Izraelben. Ez azt jelenti, hogy ezek az emberek, mióta elveszítették családjukat, vagy közösségüket, sosem látták, hogy valahol jobb lett. Csak azt látták, hogy minden elveszett, és ennyi. A Jewish Agency

munkájában nem csak az Izraellel való kapcsolat a lényeg, hanem magához a zsidósághoz is. Ha viszont megkérdeznéd, hogy mi a Jewish Agency fő célja, akkor azt mondom: 'Összekötöni az embereket Izraellel.' Néha ahhoz, hogy létrejöjjön ez a kapcsolat, a zsidóságon keresztül megy az út, néha pedig, hogy létrejöjjön a kapcsolat a zsidósággal, Izraelen keresztül megy az út.

Például bemutatasz különböző izraeli zenét, dalszöveget, és ezen keresztül bemutatod a zsidó filozófiát, mert egyes szövegeket nagyon szépen összefoglalják, lásd például Shlomo Artzi szövegeit. Az emberek ezt nem tudják, nagyon sok mindenről nem tudnak. Azt tudják, hogy van a konfliktus a palesztinokkal, hogy Izraelben süt a nap, hogy magasak az árak, hogy mosolygóság az emberek – legalábbis inkább mint Magyarországon, de ezzel még nem ismerik Izraelt. Ahhoz ismerni kell a sokoldalúságát, a változásokat, a sokszínűségét. A legjobban úgy lehet tanulmányozni, megismerni Izraelt, ha ott élsz. Ahhoz, hogy zsidó ország lehessen – és az a véleményem, hogy zsidó ország kell legyen, demokratikus zsidó ország – több izraelire van szükségünk. A Galil lakosságának akár 52 százaléka arab. Többségükkel kiváló kapcsolatunk van, nem ellenségesek, de idővel, ha továbbra is úgy akarod érezni magad a Galilban, hogy ez Izrael, akkor több zsidónak kell ott élnie. Szóval Izraelnek több bevándorlóra van szüksége, nem olyan sokra, nem kell minden zsidónak odaköltöznie, meg sem engedhetjük magunknak – azt hiszem 2 millió elég lenne. Ugyanakkor nem próbálok meggyőzni senkit, hogy költözzön. Nagyon individualista vagyok, mindenkinek azt kell csinálnia, ami neki jó. A családommal télen költöztünk vissza Izraelbe, négy év ittlét után, újra zeneoktatással foglalkoznék, és hiányzik Izrael is.

ratóriumi tagok fele magyar, a Mala Zisser épület felújítási költségvetésének hatvan százaléka pedig magyar adakozóktól származik.

KONCEPCIÓ

Az épület három szintes, Balázs Gábor igazgató szerint, ahogyan valaki egyre több szintjét ismeri meg az épületnek, úgy válhat egyre aktív résztvevővé a programjaiknak, a közösségnek. A földszint a közösségi térről szól, ide bárki bejöhét, az is, aki a Paulay Ede utcába besétálva nem az IKI-t kereste, de benézve meglátta a kávézót, a könyvesboltot. A Kishon kávézó kosher-style, a könyvesboltot a Vince Kiadó üzemelteti, főleg zsidó-témájú könyveket tartanak, de kiszolgálják a betérő turistákat is, igényes magyar művészetről szóló könyvekkel; a Gólem Színház pedig külön

kis asztalkát kapott náluk a szórólapokhoz, és az általuk kiadott Etgar Keret novellához. Az épület adottságaiból adódóan a két hely nem kifejezetten hívogatja a látogatókat: bár utcára néznek, az

Fotó: Mayer András

ablakok aránylag kicsik, és magasán vannak. Tudatosan kell benézni, hogy kiderüljön, ott egy kávézó, egy könyvesbolt. Az utóbbi munkatársai sokszor hiába várják az érdeklődőket, az eladók talán ezért is szokatlanul készségesek, barátságosak: jó beszélgetni egy kicsit. A kávézóban kicsit jobb a helyzet. Beülnek egy szimplára azok a szülők, akik a valamelyik ifjúsági programban résztvevő csemetéjüket várják, hogy hazaszállítsák őket, de itt is érződik még, hogy ez egy új hely, még nincs bejáratva, nincsenek törzsvendégek, szokások, még nem tudják, hogy az a bizonyos vendég hogyan issza a kávéját.

Az első emelet a kultúráé. Az ide látogatók már mindenképp tudatosan jöttek be, magyarázza Balázs Gábor, de ez az érdeklődés szólhat egyetlen kiállításnak, koncertnek, nem feltétlenül jelent további elkötelezettséget. Itt találjuk a Futuréal által finanszírozott kiállítótermet, amit Kudor Kinga tervezett, önkéntesen. A fal mobil, az álmennyezet akusztikus. Itt még október 31-ig megtekinthető a Szrulik-kiállítás. Ez a Gárdos Károly alkotta fiúcska Izrael egyik legismertebb figurája: az ötvenes évek óta számtalan újságban jelent meg, az országgal együtt nőtt fel, doku-

mentálva a fejleményeket. Szrulik szellemi atyja, izraeli művésznevén Dosh, Magyarországon született, huszonpár éves koráig Budapesten élt, a holokauszt után költözött Izraelbe. Eddig Magyarországon nem volt kiállítása. A megnyitót a kurátor, Dosh lánya, Daniella Gardosh-Santo nyitotta meg. Az első sorban pedig ott ült Kaján Tibor, a későbbi Ludas Matyi karikatúraművésze, és egyben Gárdos régi padtársa a Vörösmarty Gimnáziumban. Gardosh-Santo neki is elmondta, milyen boldog, hogy egy olyan magyar származású izraeli munkájával nyit a kiállítások sora, aki humorral mutatja meg Izrael történelmét.

Egy szinttel feljebb található az oktatási emelet, ahol héber tanfolyamra, szemináriumra, vagy akár könyvtárba lehet járni. Itt tehát lehet nyelvet tanulni, vagy táncot egy több héten keresztül tartó program keretein belül. A könyvtár polcai egyelőre még üresek. Egy korszerű elektronikus és papíralapú adatbázisra vágnak, melynek segítségével a látogatók többet tudhatnak meg a héber nyelvről, Izraelről, az izraeli kultúráról, és hozzáférhetnek majd az izraeli könyvtárak elektronikus adatbázisaihoz is. Főszerepet kapnak majd a magyarra fordított izra-

Balázs Gábor húsz éves korától 14 évet élt Izraelben, ott tanult általános és zsidó filozófiát, ebből is doktorált. Ez volt akkoriban az egyik ok, hogy kiköltözön: a zsidó filozófia természetes, és tudományos közegébe. Tanulmányai befejezésével elkezdett tanítani, és csak 2004-ben költözött haza, miután felkérték, hogy szervezze meg egy kisebb modern ortodox közösségnek, a pesti sulnak az oktatási központját. Amikor kiírták az IKI igazgatói állás pályázatát, Gábor jelentkezett, már régebb óta foglalkozott az ügygel mint tanácsadó: „A Szochnutnak megváltoztak a prioritásai: Nem propagandával kell foglalkozni a huszadik században, hanem egyszerűen azzal, hogy milyen az izraeli kultúra, és ez magáért beszél. Meg kell adni a lehetőséget, hogy ez mélyen megismerhető legyen, tehát nem csak a kulturális termékek szupermarketjába bedobni, hogy ez is legyen a polcon, hanem mögé odarakni egy olyan oktatási programot, amelyik lehetővé teszi azoknak, akik ezt mélyebben szeretnék megismerni, hogy jöjjenek, és mélyüljenek el benne.

Nem alyiah, hanem egy olyan zsidó identitás erősítése, amelynek a középpontjában Izrael áll. Ez egybevágott

sok magyarországi zsidó és izraeli üzletembernek, zsidó életben résztvevő embernek, Izraellel szimpatizáló nem-zsidónak a terveivel. akik szintén úgy érezték, hogy Magyarországon az izraeli kultúrából és az izraeli valóságból a magyarországi lakos – zsidó vagy nem-zsidó egyaránt – egy hamis, mert részleges képet kap. Mindenki azt hiszi, hogy Izraelben csak konfliktus van, háború van, és nincs semmi más, holott van egy normális mindennapi kultúra, ami pont olyan mint Magyarországon, pont olyan mint a mediterrán országokban bárhol Európában. Csak annyiban különbözik, hogy nagyon multikulturális: 160 országból érkeztek a bevándorlók, tehát szükségszerűen nagyon nagyon vegyes kultúrája van Izraelnek. Ezt is el kell hozni, ezt is be kell mutatni.

Hiszek benne, hogy lehetünk akár kritikusok is, mint ahogy az izraeli kultúra is kritikus. Tehát nem az a feladatunk, hogy Budapesten ülve kritizáljuk az izraeli államot, hanem az a feladatunk, hogy az izraeli kultúrát, ami egy nagyon önkritikus kultúra, azt bemutassuk. Amennyire az izraeli kultúra lehet kritikus, annyira ez az intézet is lehet kritikus. De azt gondolom, az egy fontos szempont a program összeválogatásában, hogy kritikus, de elkötelezett Izrael állam mellett.”

Foto: Mayer András

eli írók, például Shmuel Josef Agnon, vagy A. B. Yehoshua művei héberül, magyarul, akár angolul is. Balázs Gábor megismétli, hogy az IKI nem egy újabb zsidó intézmény, hanem kifejezetten Izrael kultúráját kívánja bemutatni.

A harmadik, és egyben felső emeleten az ifjúsági részleg található, a programok 18-éven aluliaknak szólnak. Az IKI vezetősége azt szeretné, hogy a Magyarországon működő cionista szervezetek, mint például a Hanoar Hatzioni, Hasomer Hacair, Bnei Akiva és a Habonim Dror, itt találhassanak otthonra. Ha nem is költözött, költözhet be mindegyik, az összes zsidó szervezettel keresik az együttműködést: Fritz Zsuzsával, a Bálint Ház igazgatójával is egyeztetni szoktak, hogy a különböző programok ne ütközzenek. A Marommal – a zsidó kultúra és hagyományok felfedezése, újraértelmezése és aktualizálása céljából fiatalok által létrehozott szervezettel – pedig közösen szervezték a Magyarország sokszínűségét ünneplő Bánkitó kulturális fesztivált.

CÉL

Balázs Gábor: „Ez egy kifejezetten nyitott intézmény, minthogy a Francia Intézet sem csak a franciákat, a francia ajkúakat várja. Célünk ugyanaz: egy idegen országban bemutatni az anyaország kultúráját.” Ennek ellenére az IKI egyelőre függetlenül működik az izraeli kultúrpolitikától és az izraeli kormánytól. Az IKI-nek több forrása van. A céges és magánadományo-

kon kívül a Jewish Agency – mint legnagyobb támogatója – biztosítja éves költségvetését. Az összeg idővel csökkeni fog, növelve ezzel az IKI önállóságát. Szeretnék segíteni a közösségépítést. Balázs Gábor: „Az Izrael-központú, az Izrael iránt meleg érzelmeket tápláló zsidó, nem-zsidó, magyar, izraeli civileknek a részvételét szeretnénk elérni.” Eran El-Bar szerint az IKI egyik célja, hogy a különböző módon résztvevő emberek találkozhassanak, hogy összefuthasson az aki *Taglitra*, vagyis izraeli felfedezésútra készül, azzal a majdnem 300 embernek néhányával, akik hébert tanulnak, mindezt egy nyitott, közvetlen környezetben. Natan Sharansky, a Szochnut elnöke nyitóbeszédében kifejezte reményét, hogy az IKI néhány éven belül teljesen önállóan működik majd: a magyar zsidó közösség fenntartja. A Szochnut feladatának azt látja, hogy kapcsolatba hozza a magyar zsidó közösséget nem csak az izraeli állammal, hanem a zsidó örökséggel, minden más közösséggel is. A közös identitás felfedezése, mondja Sharansky, „erőt ad, hogy harcoljunk a jogainkért, és más zsidók jogaiért”.

BIZTONSÁG

Az izraeli állam támogatása egyelőre csak a biztonsági háttérben mutatkozik meg. Balázs Gábor: „Van egy észszerű tudomásulvétele a magyar társadalmi valóságnak. ... Van egy jó biztonsági felkészültsége az épületnek. Ez egy védett épület.” Eran: „Az Izraeliek abban az illúzióban élnek, hogy a diaszpórabeli zsidók, különösen a holokauszt előtt, elfogadták azt a nézetet, hogy ők problematikusak. Nem akartak túlságosan feltűnni, mert az nem egészséges. Mi Izraeliek viszont úgy érezzük, hogy nem hat ránk az antiszemitizmus: beszélünk héberül, hangosan az utcán. De ugyanakkor ez az egész nem igaz: mindig rejtegetjük az irodáinkat, megvédjük őket, az előző épületben nem rakhattunk ki semmilyen táblát héberül. Ezért úgy döntöttünk, hogy ha a Francia Intézetnek nincs semmi problémája abból, hogy kiteszi a francia zászlót, hogy egy nagy feltűnő épületben van, akkor nekünk miért kéne legyen? Erre lehet azt mondani, hogy 'ok, de ti elnyomjátok a palesztinokat', de még akkor is, ha ez igaz lenne, ha nézzük az utóbbi száz évet, nem hiszem, hogy a franciák morálisabb nemzet lenne mint az izraeliek, vagy a németek, a Goethe Intézettel. Akkor miért kéne elfogadnunk, hogy mindig támadnak minket?”

Fotó: Kenesei Marcel

VÉLEMÉNYEK ÉS REMÉNYEK

Kertész Zsanett önkéntes nagy reményeket fűz az IKI-hez, szerinte a nem-zsidó közösség is érdeklődik majd. Más önkéntesekkel sokfelé vittek a szórólapokat: kávézókba, egyetemekre, és pozitívak voltak a reakciók.

Sugár Sára, a Wesselényi utcai amerikai alapítványi iskola igazgatója is örül az intézetnek, nagyon fontosnak tartja. Úgy érzi, hogy a nyelvgyakorlás új otthont kapott, ahol sok más jóra is felhívják a tanulók figyelmét. Azt is lényegesnek tartja, hogy az IKI nyitottabb lesz nem-zsidó közösségek felé, akár olyan pedagógusok segítségével, akik fontosnak tartják a zsidó kultúrával való megismerkedést a diákjaik számára.

Schön Edina, az IKI tanácsadó testületének egyik tagja és a Gólem Színház producere volt az egyetlen aki az IKI-vel kapcsolatos kétségeit nem csak név nélkül volt hajlandó elmondani. Ezzel jó néhány más embernek a gondolatait, aggodalmait összefoglalta, viszont fontos volt számára, hogy mondandójából ne ragadjunk ki semmit, hanem egészében közöljük: „Amikor ez az

ötlet megszületett, akkor azt gondoltam, hogy ez egy olyan dolog mint a Francia Intézet, a Goethe Intézet, meg minden ami ebbe a sorba illeszkedik. És egy ilyen dolog mellett én teljes mellszélességgel kiállnék, hogy Izraeli Kulturális Intézet Magyarországon, ami az izraeli kultúrát – és ezalatt nem a zsidó kultúrát értem, hanem az izraeli kultúrát értem, annak minden szeletével, közvetíti a magyar társadalom irányába – nem a zsidó célközösségnek, hanem a magyar közönségnek. Ez teljes egészében rendben van részemről. Ha ez fog történni, akkor ez egy nagyon fontos intézet, mindenféle szempontból, egyébként zsidó szempontból is nagyon fontos intézetnek tartom. Amennyiben ebben az intézetben nem ez fog történni, hanem zsidóknak szóló zsidó-programok valósulnak majd meg, akkor szerintem ennek az intézetnek a léte, a ráköltött rengeteg pénz és energia, az pazarlás, és teljesen felesleges, és hibás.”

Valóban ez tűnik a nagy kérdésnek: sikerül-e majd elérni a 26 éves nem-zsidó Júliát, aki nyelvet tanul az Orosz Intézetben, a Goethe Institutba jár kávézni, és német sajtót olvasni, valamint időnként előadásra jár a Francia Intézetbe. Berlinben és Bécsben járt már zsidó múzeumban, és beszámolt róla, hogy mennyire tetszett neki, hogy nem csak a holokausztról szóltak a kiállítások, sőt, nagyon színes volt, és érdekes, főleg kultúráról tájékozódhatott. Vonzza-e majd az IKI programja, és ha eljön, vajon úgy érzi-e, hogy ez itt Izraelről szól, és neki.

Izraeli Kulturális Intézet
Mala Zivser épület
1061 Budapest Paulay Ede u. 1.
<http://izraelikultura.hu>

Nyitva tartás:
általában 9–19 között, programfüggő

